

Poljički statut o životinjama i proizvodima životinjskog podrijetla iz 1440. godine

The Poljica Statute on animals and products of animal origin from 1440

Džaja, P., K. Severin., D. Agičić., J. Grbavac., M. Benić., Z. Heruc

Sažetak

Poljički statut spominje se u listopadu 1251. godine, a njegov najstariji sačuvani prijepis datira iz 1440. g. i na snazi je sve do 1807. g. kada Napoleon krvavo guši višestoljetnu autonomiju Poljica, a generalni povjerenik francuske uprave u Zadru Vicko Dondolo ukazom ga ukida. Statut ima 106 odredbi koje se dijele u više alineja tako da ima 220 pravnih propisa (Čović, 1977.). Ukupno na životinje i proizvode životinjskoga podrijetla otpada 25 odredbi ili 11,36 %, od čega na način držanja životinja otpada devet, na štete od životinja i na životinjama 14, a na proizvode životinjskoga podrijetla dvije glave. U ovom se statutu prvi put spominje potreba prilaganja materijalnog dokaza kao sigurnog čimbenika za donošenje presude. Svinju je trebalo isparati (obdukcija) i dokazati žito u želucu te se, ovisno o nalazu, donosila presuda.

Ključne riječi: Poljički statut, životinje, držanje, štete, proizvodi životinjskog podrijetla

Abstract

The Poljica Statute was mentioned in 1251 and the oldest copy in existence dates back to 1440. It was in force right up to 1807 when Napoleon suppressed the centuries of autonomy of Poljica in a bloody battle. The general commissioner of the French administration in Zadar, Vicko Dondolo abolished it by a decree. The Statute has 106 provisions divided into several articles, whereby it has 220 legal regulations (Čović, 1977). In total 25 provisions or 11.36% relate to animals and products of animal origin, of which the manner of keeping animals accounts for nine, damage caused by animals and to animals 14, and products of animal origin are dealt with in two chapters. In this Statute the need is mentioned for the first time of providing material evidence as a safety measure for rendering judgement. Pigs needed to be cut open to show grain in the stomach, and depending on the findings, a judgement rendered.

Key words: Poljica Statute, animals, keeping, damage, products of animal origin

Držanje životinja

Odredba 56a propisuje da sela koja imaju svoje odvojene pašnjake, granicama odvojenim od drugih sela, i koja imaju svoje stare zakonite gajeve koje po običaju čuvaju i uzgajaju do određenog doba, ne

samo od susjednih sela nego i od suseljana, prema ugovoru i zakonu mogu uzgajati svoje gajeve i zaplijeniti stoku prema istom zakonu koji je vrijedio svuda. Taj zakon kaže da svako selo uzgaja svoje gajeve i čuva ih jedno od drugih dok ih ne ispasu volovi i

Dr. sc. Petar DŽAJA, dr. med. vet., redoviti profesor, dr. sc. Krešimir SEVERIN, dr. med. vet., izvanredni profesor, dr. sc. Željko GRABAREVIĆ, dr. med. vet., redoviti profesor, Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu; Damir AGIČIĆ, dr. med. vet., Veterinarski ured Slavonski Brod; dr. sc. Jozo GRBAVAC, docent, Sveučilište u Mostaru, Agronomski fakultet i Prehrambenobiotehnoški fakultet, Mostar; dr. sc. Marijan BENIĆ, dr. med. vet., spec. medicinske sanitacije, SANATIO d.o.o.; Zlatko HERUC, dr. med. vet., Agroproteinka d.d.

dok se ne utjera jalova stoka, a kad se trava ispase i pusti se druga stoka, tada se to smatra ispašom gdje nema gaja. Na takvom ispasištu, i na onome gdje je ispaša, a nema gaja, nitko nije mogao zabraniti pašu susjednom selu, ako nije dalje od trećega sela, već ona mora biti slobodna kao što je svugdje prema zakonu. O ispašama i gajevima govori se i u Odredbi 56b. Kad netko s druge strane pašnjaka želi napasati stoku, tada se to može zabraniti i blago oduzeti, kako je bio običaj. Tu se mislilo na gajeve koji su stari i zakoniti, i to s obzirom na seljane istoga kao i drugoga sela. Ako netko ima poseban dio gaja ili odvojen na više ili manje dijelova, tada je jasno da nitko ne smije činiti pakost ili bezakonje, bilo od seljana istoga bilo drugoga sela. Odredba 56c navodi da nijedan pojedinac i nijedno selo ne smije podići novi gaj ili pošumiti ono što nije bio gaj od starine, ako to na valjan način ne dopusti knez. U odredbi 57 propisano je da susjed susjedu ne smije braniti ispašu, a bilo je zabranjeno da netko sagrađi stanje blizu druge međe kako bi lakše mogao iskoristiti onaj drugi pašnjak. Odredba 58 propisuje da nitko ne smije osnovati novo selo, jedino ako je ono cijelo pripadalo jednome čovjeku, kada je on mogao na svojoj plemenšćini naseliti više ljudi ili, ako su svi seljani zajednički zaključili, tada su mogli uraditi u svome selu što im je drago. U odredbi 59a propisana je dioba pašnjaka među seljanima. Kada je neko selo željelo razdijeliti među suseljanima gaj ili pašnjak, to jest kad na njemu nisu željeli zajednički pasti niti ih držati, ili ako je jedan ili više njih molilo da mu se odijeli dio koji mu je pripadao, ili kad je cijelo selo odlučilo da se odijeli i vidi što je čije, trebalo je imati u vidu da se ono što je ispaša, gdje nije bilo gaja, nije moglo dijeliti među suseljanima jer se seljaku nije moglo zabraniti da pase, ni seljaku iz sela ni iz susjednih sela ako nije dalje od trećega pašnjaka. U Zakonu o ribama, odredbi 87 navodi se da tamo gdje je nečije lovište ili ribnjak, ili zaton, po zakonu nitko ne smije slobodno loviti bez dozvole, a ako bi netko uradio suprotno, kažnjavao se kao da je uzeo iz kuće. Zakon o vuku, odredba 95a propisuje da tko god uhvati što od vuka, te ako uhvati cijelo živinče, pripada mu glava i koža. Ako je isto bilo razdrto, dobivao je pečenicu, a ako je bilo živo, a nije ujedeno, pripadalo mu je piće. Glava 95b propisuje da ako netko uhvati neku od ptica, vrijedi zakon kao i za vuka, a ako uhvati nešto što voda nosi, ide mu polovica od toga, dok se druga polovica daje gospodaru. Ako se to isto nalazilo na dnu vode i bilo nadohvat ruke, pripadalo je onomu tko bi zaronio i izvadio to što je našao.

Štete od životinja i na životinjama

U odredbi 53 propisano je da kokoš koja se zateče u vinogradu „plaća“ glavom – trebalo ju je ubiti i pojesti. I kad bi čeprkala oko kuće, bilo je dopušteno ubiti je. Odredba 54c propisuje da kad kokoš čini štetu u vrtu ili u vinogradu, tada gospodar to treba oglasiti i smije ubiti jednu, iako ih ima i više. Ako bi među njima bio i pijetao, onda je mogao ubiti drugu kokoš, ali pijetla ne. Odredba 54d propisuje ako bi se šteta dogodila u žitu koje kokoši već mogu zobati, gospodar žita morao je to oglasiti, a zatim ubiti kokoš. Ako je gospodar žita bio voljan dati kvartu mekinja onomu čije su kokoši, mogao je svaki put kad naiđe na kokoš ubiti je i pojesti. U Odredbi 54a propisano je da u vrijeme kad rodi kakvo povrće te neka životinja u njemu učini štetu, manja životinja tada plaća glavom. Vrt prije svega treba biti dobro i potpuno ograđen, a gospodar vrta treba oglasiti da mu se čini šteta. Nakon toga može manju životinju ubiti, a veću uhvatiti. Odredba 54b propisuje da se i svinja može ubiti, kao i brav, ako je učinjena šteta u vrtu velika. Brav i svinja mogu se ubiti i pojesti i ako učine štetu u vinogradu. U odredbi 60c za svinje zakon je određivao da plaćaju glavom. Nađu li se u žitu dok još nije niklo, onaj čije je žito može je ubiti i odnijeti na mjesto gdje je rovala te je tamo ostaviti. Ako je žito izvitalo, svinju može ubiti i pojesti. Svinja ima dvojako oružje, kosu i motiku. Ako bi se našla u vinogradu u vrijeme grožđa, onda je ju je mogao ubiti i pojesti. U odredbi 60d navodi se ako se radi o krmači s praščićima ili o krdu svinja, nije dopušteno ubiti najbolju svinju ili krmaču, već drugu, mršaviju ili manju, i to svaki put kad bi ih zatekao, ali samo jednu. Ako je prasac tovljenik, a bilo je i drugih manjih svinja, ne smije ubiti njega, nego drugoga. Ako bi se zatekao samo tovljeni prasac bez drugih, moralo se to oglasiti pred svjedocima, a ako bi ga ponovno uhvatili, mogli su ga ubiti i pojesti, i u žitu i u vinogradu. Ako je prasac imao gospodara, morala mu se pokazati glava tog prasca, koja mu se ostavljala, dok je ostalo ovaj sebi mogao iskoristiti. Najprije se moralo dokazati da je u njegovu želucu zaista pronađen trag od grožđa ili od žita, ako je bio u žitu. Odredba 60e navodi da ovo iz prethodne odredbe vrijedi dok se putem ne vozi žito u kolima ili dok se nemlaćeno žito ne nosi u snopovima na neki drugi način. Kad se žito već počne nositi putem, tada njegov nalaz u želucu prasca nije značio ništa. U odredbi 60a propisano je da se životinje ne smiju puštati na tuđa obrađena polja gdje mogu učiniti štetu. Ako bi se životinje našle na obrađenom zemljištu gdje su činile štetu, za krupnu stoku, to jest goveda, konje i magarce, kada bi se našli u vi-

nogradu zimi ili u vrijeme kad nema grožđa, plaćao se denar za svaku glavu, a za sitnu stoku plaćala se bolanča za svaku glavu. Odredba 60b propisuje kaznu za onoga tko krupnu stoku namjerno natjera u vinograd noću, taj bi plaćao dvostruko. Ako se ne opameti, onda se životinji odsijeca komad repa. Ako ni tada ne bi prestala, ubijala se. Kad grožđe zori – otkad se u vinogradu pojave mladice pa do berbe – sitna je stoka plaćala glavom (koza, ovca). Ako bi koza osim toga odgrizala voćke i zimi, plaćala je glavom. Krupna stoka morala se otjerati, a učinjenu štetu trebalo je procijeniti. Ako bi se to dogodilo u žitu, zakon je određivao da se krupna stoka uhvati uz procjenu popaše, a sitna stoka da se zadrži dok se ne procijeni šteta. U žitu se ne smije ubiti ni sitna ni krupna stoka, već se uhvaćene životinje zadržavaju, a šteta procjenjuje. Zakon o psima, odredba 86a propisuje da tko ima velikoga ili maloga psa, taj ljeti, kad mine dan svetkovine sv. Jakova, mora velikoga psa vezati da ne zoblje grožđe, ili mu mora privezati ključ kojemu je kuka dugačka poput ljudskog lakta. Ako se radilo o manjemu psu, ključ je bio manji da mu bude prikladan. Ako se to ne bi uradilo i našao bi se slobodan pas, selo je moglo gospodaru čiji je pas ubiti dvogodišnjeg brava ili uzeti toliku vrijednost i iskoristiti za selo, svaki put kad ga nađe, samo da nije u jednome danu. Ako bi ga netko sreo u svom vinogradu, a ima ključ, mogao ga je izbiti, ali ne ubiti. To je moralo trajati dok se mošt ne spremi. U odredbi 86b propisano je da ako se pas odriješi ili pregrize ključ, ili se na drugi način oslobodi, a gospodar ide za njim ili ga zove da ga uhvati, bilo on bilo onaj koga je poslao, onda ne mora platiti kaznu (Rismondo, 1988.). U odredbi 105 propisano je ako nečiji pas ujede nekoga te ujedeni umre ili ostane bez tjelesnoga uda, njegov se vlasnik mogao spasiti i osloboditi krivnje ako bi uzeo i odveo psa stradaloj osobi, ili njegovu potomstvu ako je ujedeni umro, govoreći „ovo je tvoj krivac“. Ako to ne bi uradio, mogao je tužiti vlasnika psa za krv govoreći „tvoj hranjenik učini mi zlo“. Isto se odnosilo i na konja i svaku drugu životinju koja je na taj način bila kriva za krv. U odredbi 106 propisan je postupak kada bi jedna životinja ubila drugu ili je unakazila. Zbog toga je mogla poći glava za glavu, osim ako je jedna od druge mnogo vrednija.

Proizvodi životinjskog podrijetla

Odredba 107a propisuje da tko god prodaje meso u mesnici u kotaru poljičkom, ako nije postojao koji drugi ugovor kao što je razjam ili kakav drugi dogovor, mora ga prodavati na vagu. Meso uškopljenog ovna prodaje se funta po soldin. Meso mladog uškopljenog kozleta može se prodati po 10 novčića. Mlada junad do dvije godine može se prodati po 10 novčića. Meso mladoga uškopljenog kozleta može se prodavati po 10 novčića. Isto tako, mlada junad do dvije godine može se prodavati po 10 novčića. Meso šiljegovice do godinu dana može se prodavati po cijeni za ovna. Također, jarice do godinu dana mogu se prodavati po cijeni za mlado uškopljeno kozle. Nijedno drugo meso ne smije se prodavati skuplje od 8 novčića. Onaj tko meso prodaje skuplje kažnjava se s 5 libara, uz oduzimanje mesa. Polovica oduzetog mesa išla je prijavitelju, a druga polovica službenicima koji su ga zaplijenili. Od kazne polovica je išla općini, a druga polovica sucima i službenicima koji su ubirali kaznu. Ako se radilo o kmetiću, onda je pola išlo njegovu gospodaru, a ostalo općini, sucima i službenicima. Za svinjsko meso vrijedilo je isto. Oni koji su prodavali meso tri dana o Božiću i tri dana o pokladama, mogli su ga prodavati odoka, bez vaganja, ali inače ne. Na trgu se nije smjelo prodavati nezdravo meso, ili crkotine, ili na drugi način sumnjivo meso, pod prijetnjom kazne od 5 libara. Odredba 107c propisuje da se volujsko i kozje meso koje bude tusto ne smiju prodavati skuplje nego orljak. Mesari nisu smjeli izrezati bubrege, a tko je skuplje prodavao spomenuto meso ili otkinuo bubrege, na njega je mogao svaki koji se pri tome nađe podići ruke da razgrabi meso na našu/svoju odgovornost. Jareće meso moralo se prodavati od 5 beči, a ne drugačije a 3. dana po Božiću i pokladama po cijeni koja se mogla postići.

kopljenog kozleta može se prodati po 10 novčića. Mlada junad do dvije godine može se prodati po 10 novčića. Meso mladoga uškopljenog ovna prodaje se funtu po soldin. Meso mladoga uškopljenog kozleta može se prodavati po 10 novčića. Isto tako, mlada junad do dvije godine može se prodavati po 10 novčića. Meso šiljegovice do godinu dana može se prodavati po cijeni za ovna. Također, jarice do godinu dana mogu se prodavati po cijeni za mlado uškopljeno kozle. Nijedno drugo meso ne smije se prodavati skuplje od 8 novčića. Onaj tko meso prodaje skuplje kažnjava se s 5 libara, uz oduzimanje mesa. Polovica oduzetog mesa išla je prijavitelju, a druga polovica službenicima koji su ga zaplijenili. Od kazne polovica je išla općini, a druga polovica sucima i službenicima koji su ubirali kaznu. Ako se radilo o kmetiću, onda je pola išlo njegovu gospodaru, a ostalo općini, sucima i službenicima. Za svinjsko meso vrijedilo je isto. Oni koji su prodavali meso tri dana o Božiću i tri dana o pokladama, mogli su ga prodavati odoka, bez vaganja, ali inače ne. Na trgu se nije smjelo prodavati nezdravo meso, ili crkotine, ili na drugi način sumnjivo meso, pod prijetnjom kazne od 5 libara. Odredba 107c propisuje da se volujsko i kozje meso koje bude tusto ne smiju prodavati skuplje nego orljak. Mesari nisu smjeli izrezati bubrege, a tko je skuplje prodavao spomenuto meso ili otkinuo bubrege, na njega je mogao svaki koji se pri tome nađe podići ruke da razgrabi meso na našu/svoju odgovornost. Jareće meso moralo se prodavati od 5 beči, a ne drugačije a 3. dana po Božiću i pokladama po cijeni koja se mogla postići.

Literatura

- ČOVIĆ, A. (1977): Stočarstvo i veterinarstvo u Poljičkom statutu. *Folia historica medicinae veterinariae*, 1, 1-2, 57-66.
- RISSMONDO, V. (1988): Poljički statut. Književni krug, Split.